

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МКАС В УКРАЇНІ

ШАПОВАЛОВА Інса Вікторівна - студент Інституту міжнародних відносин КНУ
ім. Тараса Шевченка

УДК: 341.631 (477)

*Стаття посвячена теоретическим и
практическим вопросам признания и испол-
нения решений международного коммерческо-
го арбитража (МКАС) в Украине.*

Ключові слова: міжнародний комерційний арбі-
траж, визнання і виконання рішень міжнародних комер-
ційних арбітражів, арбітражні рішення.

Правове регулювання визнання та вико-
нання рішень МКА є актуальним завданням
для сучасного українського та міжнародно-
го законодавства, оскільки кількість право-
відносин, а відповідно і спорів, пов'язаних
з іноземним елементом, постійно зростає. У
період 1950-1994 рр. світовий торговельний
оборот зріс у 14 разів. За оцінкою західних
фахівців, період між 1950 і 1970 роками мож-
на охарактеризувати як «золотий вік» у роз-
витку міжнародної торгівлі [1]. У світлі ска-
заного стає цілком зрозумілим те, що саме з
50-х рр. ХХ ст. міжнародний комерційний
арбітраж набуває все більшої популярності.
Доречно згадати, що саме тоді з'являються
перші міжнародні конвенції, які заклали
основи правового регулювання визнання і
виконання рішень МКАС. Визнання і вико-
нання рішень міжнародного комерційного
арбітражу є запорукою його ефективного іс-
нування, тому що якщо не буде працювати
механізм виконання рішення, прийнятого в
іншій країні, то ніхто б не звертався до тако-
го органу за захистом своїх інтересів.

Мета даної статті дослідити основні до-
кументи, які є джерелом правового регу-

лювання визнання та виконання рішень
МКАС в Україні, проаналізувати та вияви-
ти переваги і недоліки регулювання та вза-
ємодії міжнародних і національних норм,
запропонувати напрямки для покращення
правового регулювання в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Для проведення даного дослідження
були використані міжнародні договори і
конвенції (Нью-Йоркська конвенція про
визнання і виконання іноземних арбітраж-
них рішень 1958 р., Європейська конвен-
ція про зовнішньоторгівельний арбітраж
1961р., Вашингтонська конвенція про
порядок вирішення інвестиційних спо-
рів між державами та іноземними особа-
ми 1965 р), нормативні акти українського
законодавства: Цивільно-процесуальний
кодекс України, закон України про «Між-
народний комерційний арбітраж» 1994 р.,
ЗУ «Про третейські суди» 2004 р., ЗУ «Про
міжнародне приватне право» 2005 р., По-
станова пленуму Верховного Суду України
«Про практику розгляду судами клопотань
про визнання й виконання рішень інозем-
них судів та арбітражів і про скасування рі-
шень, постановлених у порядку міжнарод-
ного комерційного арбітражу на території
України», наукові роботи Притики Ю.Д.,
Фурси С.Я., Черняк Ю.В., Кравцова С.О.,
Гардер О., Мазурика О.Ф., узагальнення
судової практики київських судів з розгля-

ду клопотань про визнання та виконання рішень іноземних чи міжнародних та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

З огляду на інтеграційний напрямок України для нас особливо важливим є дослідження правового регулювання у країнах ЄС і гармонізація українського законодавства з його нормами. Оскільки цивільні правовідносини, що входять до сфери компетенції міжнародного комерційного арбітражного суду, мають тенденцію до розширення, то суб'єкти цих правовідносин, а особливо іноземні, часто звертаються до МКАС, бо механізм його роботи є більш зрозумілим, ніж національна судова система їх опонентів. Це підводить нас до того, що необхідність зрозумілого механізму визнання і виконання рішень МКА призвела до створення міжнародних договорів, які здійснюють правове регулювання цього питання.

Виклад основного матеріалу

Основою правового регулювання визнання і виконання рішень МКАС є ряд документів, які забезпечують і гарантують визнання і виконання арбітражних рішень. До них відносяться багатосторонні конвенції: Нью-Йоркська конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р., Європейська конвенція про зовнішньоторгівельний арбітраж 1961р., Вашингтонська конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами 1965 р. Двосторонні договори про правову допомогу: Договір між Україною й КНР про правову допомогу в цивільних і кримінальних справах, укладений 31 жовтня 1992 р. (набрав чинності 19 січня 1994 р.), Договір між Україною й В'єтнамом про правову допомогу й правові відносини в цивільних і кримінальних справах, укладений 6 квітня 2000 р. (набрав чинності 18 серпня 2002 р.), Договір між Україною й Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах, укладений 28 травня 2001 р. (набрав чинності 18 листопада 2002 р.), Договір між Україною й Грецькою Республікою про правову допомогу в ци-

вільних справах, укладений 2 липня 2002 р. (ратифікований 22 листопада 2002 р.). А також національне законодавство: Цивільно-процесуальний кодекс України, закон України про «Міжнародний комерційний арбітраж» 1994 р., ЗУ «Про третейські суди» 2004 р., ЗУ «Про міжнародне приватне право» 2005 р., Постанова пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» та ін.

Серед конвенцій і договорів Нью-Йоркська Конвенція 1958 р. є одним з найбільш глобально прийнятих документів. За даними секретаріату ЮНСІТРАЛ, учасниками Нью-Йоркської конвенції на сьогодні є 142 держави. Україна бере участь у Конвенції з 8 січня 1961 р [2]. Ця конвенція створена з метою забезпечення ефективності та практичності системи вирішення спорів, договірні держави повинні дотримуватися правил, які зазначені у Нью-Йоркській Конвенції 1958 р. Незважаючи на важливість Нью-Йоркської Конвенції 1958 р., слід зазначити, що вона певним чином обмежує сферу юридичного захисту арбітражних рішень і залишає на розгляд державного суду порядок визнання і приведення до виконання арбітражного рішення. Відповідно, державні суди при розгляді клопотань про визнання та виконання арбітражних рішень наділені правом відмовити у визнанні та виконанні арбітражних рішень. У цьому відношенні при вирішенні цих питань може виникнути проблема співвідношення Нью-Йоркської Конвенції 1958 р. та внутрішнього законодавства країн, де відповідне рішення виконується [3].

Запорукою ефективності Нью-Йоркської конвенції є те, що вона не передбачає однакового порядку визнання й виконання арбітражних рішень, не визначає орган «компетентної влади», який розглядає прохання про визнання й виконання арбітражного рішення. Вона дає можливість державі-учасниці встановлювати свої правила в рамках головних принципів, закріплених ст.ст. III–V і ст. VII, які покликані забезпе-

чити однаковий порядок визнання й виконання арбітражного рішення.

Зокрема, Нью-Йоркською конвенцією визначено, що вона застосовується щодо визнання й виконання арбітражних рішень, постановлених на території іншої держави, ніж держава, де запитуються їх визнання й виконання, за спорами, сторонами, в яких можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Вона застосовується також щодо арбітражних рішень, які не вважаються внутрішніми рішеннями у тій державі, де запитуються їх визнання й виконання. У ст. 1 йдеться про арбітражні рішення, постановлені як арбітрами, призначеними в кожній конкретній справі, так і постійними арбітражними органами, до яких сторони звернулись відповідно до їх письмової угоди про зобов'язання передавати в арбітраж усі або які-небудь спори, що виникли або можуть виникати між ними у зв'язку з будь-якими конкретними договірними чи іншими правовідносинами, об'єкт яких може бути предметом арбітражного розгляду.

Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж була прийнята 21 квітня 1961 р. і сприяла впорядкуванню і вдосконаленню міжнародного правового регулювання арбітражу. Вона була прийнята в Женеві представниками 22 європейських держав. Європейська конвенція 1961 р. була розроблена під егідою Економічної комісії ООН для Європи і набрала чинності 7 січня 1964 р. Положення конвенції є частиною українського національного законодавства, оскільки була ратифікована Україною 18 березня 1963 р.

У тексті цієї конвенції врегульовані такі питання, як формування арбітражних судів та арбітражні процедури. Вона передбачає право сторін передати спір на розгляд постійно діючого арбітражного суду або арбітражу *ad hoc*. Конвенція містить правила утворення арбітражного суду у випадках, якщо сторони не можуть самостійно домовитись про певні питання, наприклад: склад арбітрів, місце арбітражного розгляду; або якщо одна зі сторін не вживає необхідних заходів з організації арбітражу.

Завдяки цій конвенції було розв'язано низку проблемних питань міжнародного комерційного арбітражу: однакове ставлення до інституціонального арбітражу та до арбітражу *ad hoc*; можливість для юридичних осіб звертатись до арбітражу; право іноземців бути арбітрами; порядок відхилення арбітражного суду за невідсудністю; порядок відхилення державних судів за наявності арбітражної угоди; правила застосування арбітрами норм права, умов контракту та торгових звичаїв; мотивування арбітражних рішень; умови та наслідки оголошення арбітражного рішення нечинним.

Згідно зі ст. IV сторони арбітражної угоди мають право на свій розсуд обумовити, що:

- їхні спори мають бути передані до постійно діючого арбітражу; у такому випадку розгляд здійснюватиметься за регламентом арбітражу;

- спори мають бути передані до арбітражу. У такому разі сторони можуть: призначити арбітрів; визначити місце проведення арбітражу; обумовлювати правила арбітражного розгляду.

Визначений механізм арбітражного процесу забезпечує його практичне здійснення тоді, коли в арбітражній угоді сторін не передбачено нічого, крім їх спільної волі щодо вирішення спорів в арбітражному порядку [5].

У якості доповнення до четвертої статті Європейської конвенції ї було укладено Паризьку угоду від 17 грудня 1965 р., яка уточнила, що певні заходи з організації арбітражу, передбачені цією статтею Європейської конвенції, необхідно рекомендувати лише в разі спорів між сторонами, одна з яких належить до держави, де діє національний комітет Міжнародної торгової палати, а друга – до держави, де такого комітету не існує.

У зв'язку з цим згідно зі ст. I Паризької угоди для держав, які одночасно є учасниками цієї угоди і Європейської конвенції, пп. 2–7 конвенції замінюються таким положенням: «Якщо арбітражна угода не містить вказівок щодо всіх або деяких із тих заходів, які зазначені в п. 1 ст. IV Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж, будь-які труднощі, що виникають у

зв'язку зі створенням або функціонуванням арбітражу, передаються на розгляд компетентного органу на прохання країни, що порушує розгляд».

Необхідно зазначити, що Нью-Йоркська і Європейська конвенції закріпили положення, що питання про право, яке застосовується до арбітражної угоди, вирішується на підставі принципу автономії волі без будь-яких обмежень. Він визнається тією чи іншою мірою стосовно міжнародних комерційних зв'язків не тільки в арбітражній чи судовій практиці, а й у законодавстві та доктрині практично всіх сучасних держав світу, у тому числі й України.

На практиці сторони, домовляючись про право, яке застосовується до арбітражної угоди, виходять з принципу автономії волі і не пов'язані необхідністю дотримання певної форми. Визначення права, що ним має регулюватися арбітражна угода, відбувається, виходячи з конкретних дій сторін. У випадку, коли таким шляхом визначити право, що підлягає застосуванню, неможливо, застосовуються відповідні колізійні прив'язки[5].

Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами 1965 р. або Вашингтонську конвенцію «Про порядок розв'язання інвестиційних спорів між державами й іноземними особами» було ратифіковано Україною у 2000 році. Виключною сферою компетенції цього документу є інвестиційні спори, що виникають між інвестором і урядом приймаючої країни з приводу тлумачення угод про ввіз капіталовкладень або націоналізації майна, пов'язаного із здійсненням інвестицій.

Конвенція не дає єдиного визначення терміна «інвестиції». При створенні цього документу автори відштовхувались від того, що таке визначення має міститися в національно-правових актах учасників Конвенції, тому і визначення терміну може відрізнитися. Під час приєднання до конвенції держава має повідомити про клас або класи спорів, які передбачається передавати на розгляд Міжнародного центру з розв'язання інвестиційних спорів.

Положенням Вашингтонської конвенції під егідою Світового банку було створено Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів між державами й особами з інших держав. Завданням центру є розв'язання спорів шляхом застосування арбітражної процедури. Рішення є обов'язковими для сторін. Він складається з Адміністративної ради й Секретаріату.

У Вашингтонській конвенції взяли участь більше ніж 100 держав. Вона є чинною і в США. Вона є одним з універсальних багатосторонніх міжнародно-правових документів, який призначений для регулювання відносин між державами, суб'єктами національного права окремих держав. Арбітраж проводиться у Вашингтоні (округ Колумбія), якщо сторонами не вказано інше.

Одним із суттєвих положень Конвенції є те, що згідно з п.1 ст. 42 «Арбітраж розглядає спір, згідно з нормами права, відповідно до згоди сторін. У випадку відсутності згоди сторін Арбітраж застосовує право Договірної держави, що виступає як сторона в спорі, а також норми міжнародного права, які можуть бути застосовані [6].

Відповідно до п. 2 ст. 25 конвенції, учасником спору можуть бути будь-яка юридична особа, що є юридичною особою Договірної держави, відмінної від Держави, що виступає в якості сторони в спорі до дня досягнення згоди про передачу спорів Центру для вирішення шляхом примирення або арбітражу, а також будь-якою юридичною особою, що є юридичною особою Договірної держави, яка виступає в якості сторони в спорі, до дня досягнення згаданої згоди, якщо в силу контролю, який здійснюється іноземними особами по відношенню до такої юридичної особи, сторони домовились про те, щоб розглядати таку юридичну особу в якості особи іншої Договірної держави для цілей цієї Конвенції. Таким чином, у даному випадку юридична особа набуває подвійної державної належності (національності).

Частіше за все це держава сторони спору, визначеному за колізійною прив'язкою права, що застосовуватиметься (місце інкорпорації, місце здійснення основної діяльності, місце знаходження органу управління);

для іншої договірної держави, яка визнається за згодою сторін виключно з метою підпорядкування спору юрисдикції Міжнародного центру з розв'язання інвестиційних спорів.

Вашингтонська конвенція сприяла включенню до двосторонніх міжнародних договорів про заохочення та захист інвестицій певних застережень про врегулювання спорів не тільки між договірними сторонами угод про заохочення та захист інвестицій, а й спорів інвесторів з договірною стороною, яка приймала інвестиції.

Таким чином, ми розглянули основні міжнародні документи, які регулюють питання розгляду, визнання і виконання арбітражних рішень, які ратифікувала Україна і які стали частиною національного законодавства.

Незважаючи на цінність цих міжнародних документів, щоб виконати арбітражне рішення на території України, необхідно керуватися вітчизняним законодавством. Таким чином, згідно зі статтею 35 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» передбачає, що арбітражне рішення, незалежно від того, у якій країні воно було винесено, визнається обов'язковим і при поданні до компетентного суду письмового клопотання виконується з урахуванням положень цієї статті та статті 36, яка передбачає підстави відмови у визнанні або виконанні арбітражного рішення. Стаття містить лише загальне правило визнання та виконання арбітражного рішення на території України і не встановлює їх чіткого порядку [4].

Раніше цю процедуру регулював Закон «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів» (Закон України № 2860-III). Проте Закон України № 2860-III втратив чинність, тому керуватися його нормами вже не можна. Натомість діють норми чинного Цивільного процесуального кодексу України, який містить розділ VIII «Про визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні»[8].

Згідно з ЦПКУ рішення іноземного суду визнається та виконується в Україні, якщо його визнання та виконання передбачено міжнародними договорами, згода на

обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності за домовленістю ad hoc з іноземною державою, рішення суду якої має виконуватися в Україні. Відповідно до ст. 390 ЦПК України рішення іноземного суду визнається та виконується в Україні, якщо його визнання та виконання передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Тому коли держава не є учасницею конвенції, міжнародного договору чи угоди, за якими Україна взяла на себе обов'язок про визнання і виконання судових рішень іншої договірної сторони, клопотання про визнання і виконання на території України рішень судів цієї держави судами України не розглядаються, а при надходженні таких суд повинен постановити ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК України, незалежно від того, хто є особа, на користь якої постановлено рішення. Виняток з такого правила будуть становити лише випадки, коли за принципом взаємності є домовленість ad hoc з іноземною державою, рішення суду якої має виконуватися в Україні.

Під визнанням рішення іноземного суду слід розуміти поширення законної сили рішення іноземного суду на територію України. А під виконанням – застосування засобів примусового виконання рішення іноземного суду в Україні [7].

Згідно із ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироки іноземних судів у кримінальних справах у частині, що стосується відшкодування шкоди та завданих збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили [9].

Постанова пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у поряд-

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена теоретичним та практичним питанням визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу (МКАС) в Україні.

ку міжнародного комерційного арбітражу на території України», містить роз'яснення, щодо застосування вищевказаних правових актів під час судового розгляду клопотань про визнання і виконання рішень МКАС.

Висновки

Як висновок, необхідно зазначити, що в правовому регулюванні містяться прогалини, які необхідно заповнювати та усувати суперечності, що виникають через існування застарілих норм. У законодавстві мають міститися більш чіткі умови визнання і виконання рішень МКАС, а процедура має бути спрощена для того, щоб сторони зверталися до альтернативних засобів вирішення спору, яким є міжнародний арбітражний суд. Це звільнить від навантаження державну судову систему України, що сприятиме покращенню якості її роботи.

Позитивним моментом у якості правового регулювання визнання і виконання рішень МКАС в Україні є те, що воно розвивається в напрямку уніфікації і гармонізації з основними комерційними партнерами України, що призводить до спрощення вирішення спорів між сторонами.

Література

1. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: підручник / За ред. О.А. Кириченка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 518 с.
2. Принципи визнання й виконання арбітражних рішень на території України [Електронний ресурс]. «Правовий тиждень» – щотижнева інформаційно-правова газета. – Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120906>
3. Кравцов С. О. Проблемні питання визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу / С. О. Кравцов //

SUMMARY

This article is devoted to theoretical and practical questions of recognition and enforcement of international commercial arbitration (ICAC) in Ukraine.

Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6-1(2). – С. 52-56. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1\(2\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1(2)_15)

4. Про міжнародний комерційний арбітраж від 24.02.1994 № 4002-XII – Редакція від 29.09.2005: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4002-12/para0171#o171>

5. Боярська З. І. // Міжнародне комерційне право: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 143 с.

6. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 18.05.1965 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_060/para0160#o160

7. Цивільний процесуальний кодекс України (ЦПК України). Науково-практичний коментар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.ru/ukr/tspk/390/default.htm>

8. Гардер Олена. Виконання рішень МКАС в Україні: проблеми та перспективи правового регулювання [Електронний ресурс]. «Правовий тиждень» – щотижнева інформаційно-правова газета від 15 червня 2010 р. № 24 (202). – Режим доступу: http://www.legalconsulting.kiev.ua/news_22_2.htm

9. Мазурик О.Ф. Узагальнення про судову практику розгляду клопотань про визнання та виконання рішень іноземних чи міжнародних арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України [Електронний ресурс]. Судова влада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/79/>

10. Міжнародне приватне право: підручник / за ред. А.С. Довгертта і В.І. Кисіля. – 2-ге видання. – К.: Алерта, 2014. – 656 с.